

УДК 316.6/.47:159.923.2

Попович І.С., кандидат психологічних наук, доцент
Херсонський державний університет, Херсон

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ОЧІКУВАНЬ ОСОБИСТОСТІ

Попович І. С. Концептуальні положення дослідження соціальних очікувань особистості. У статті розкрито та обґрунтовано концептуальні положення дослідження соціальних очікувань особистості.

Визначено систему принципів, у якій кожен з них, зумовлювався чи верифікувався через інший. Розкрито сутність таких принципів: системності і цілісності досліджуваного предмету, комплексного підходу до предмету дослідження, відображення внутрішнього і зовнішнього світу суб'єкта дослідження, взаємозалежності внутрішніх та зовнішніх чинників, функціональності та соціального детермінізму досліджуваного предмету та суб'єктності.

Зазначено, що принцип суб'єктності в обґрунтуванні концепції соціальних очікувань особистості є одним із ключових, оскільки конструювання моделі очікуваного майбутнього передбачає сукупність тих інтегрованих надзусиль, які характеризують особистість як суб'єкта самотворення. Розглянуті принципи доповнено вихідними методологічними тезами попередніх наукових пошуків дослідження соціальних очікувань особистості.

Ключові слова: соціальні очікування особистості, система принципів, системний підхід, принцип суб'єктності, модель очікуваного майбутнього, «Я», «не-Я».

Попович И. С. Концептуальные положения исследования социальных ожиданий личности. В статье раскрыто и обосновано концептуальные положения исследования социальных ожиданий личности.

Определена система принципов, в которой каждый из них, обуславливается или верифицируется через другой. Раскрыта сущность таких

принципов: системности и целостности исследуемого предмета, комплексного подхода к предмету исследования, отражения внутреннего и внешнего мира субъекта исследования, взаимозависимости внутренних и внешних факторов, функциональности и социального детерминизма исследуемого предмета и субъектности.

Указано, что принцип субъектности в обосновании концепции социальных ожиданий личности является одним из ключевых, поскольку конструирование модели ожидаемого будущего предполагает совокупность тех интегрированных сверхусилий, которые характеризуют личность как субъекта самосозидания. Рассмотренные принципы дополнены выходными методологическими тезисами предыдущих научных поисков исследования социальных ожиданий личности.

Ключевые слова: социальные ожидания личности, система принципов, системный подход, принцип субъектности, модель ожидаемого будущего, «Я», «не-Я».

Постановка наукової проблеми та її значення. Відправною точкою в розробці концептуальних положень дослідження є абсолютно новий підхід до розуміння й організації теоретико-методологічного та експериментального вивчення соціальних очікувань особистості. Ми здійснили теоретичне обґрунтування соціальних очікувань особистості в системі регуляції соціальної поведінки як процесу психічної регуляції. Дослідили як психічний стан особистості та виокремили психологічні властивості соціальних очікувань особистості. Такий інтегрований підхід дозволив цілісно подивитися на зазначену проблему, акцентувати увагу на зовнішніх та внутрішніх чинниках досліджуваного феномену. Вважаємо за необхідне окреслити вихідні положення, на яких базуватиметься експериментальне дослідження соціальних очікувань особистості.

Аналіз останніх досліджень. Розкриття концептуальних положень дослідження соціальних очікувань особистості продовжує наші наукові пошуки, є черговим логічним кроком після науково-категорійного, семантичного,

ретроспективного аналізів та теоретико-методологічного обґрунтування досліджуваної проблеми.

Мета статті полягає у розкритті та обґрунтуванні концептуальних положень дослідження соціальних очікувань особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідження соціальних очікувань особистості як процесу психічної регуляції, властивості та психічного стану глобалізує процедуру дослідження і дозволяє вивчити соціальні очікування особистості інноваційно. Нами визначено низку принципів, на яких базується побудова концепції соціальних очікувань особистості. Кожен принцип, використаний в даному дослідженні, зумовлювався чи верифікувався через інший, створюючи завдяки цьому систему, що надавала дослідженню системності, змістовності, психологічної наповненості. У основу розробки концепції закладені наступні принципи: системності і цілісності досліджуваного предмету, комплексного підходу до предмету дослідження, відображення внутрішнього і зовнішнього світу суб'єкта дослідження, взаємозалежності внутрішніх та зовнішніх чинників, принцип функціональності та соціального детермінізму досліджуваного предмету, принцип суб'єктності.

Розглядаючи принцип системності і цілісності досліджуваного предмету, зосередимо увагу на системному підході, на якому базується вся сучасна наука. Акцентуємо увагу на його різновидах та принципах. Хоча дослідники системного підходу стверджують про необхідність створення нового, єдиного і більш оптимального підходу для пізнання, що дасть можливість застосовувати його до будь-якого об'єкту пізнання та з гарантованою метою отримати найбільш повне і цілісне уявлення про досліджуваний об'єкт [6; 14]. Зазначимо, що існує декілька варіацій системного підходу: комплексний, структурний, цілісний. Комплексний тип системного підходу передбачає наявність сукупності складових об'єкта або застосованих методів дослідження. При цьому не беруться до уваги ні взаємозв'язки між складовими, ні повнота їх змісту, ні зв'язки складових із

цілим. Структурний тип системного підходу передбачає дослідження складу, тобто підсистем і структур об'єкта. За такого дослідження підсистема і система не співвідносяться як частина і ціле. Декомпозиція систем на підсистеми відбувається по-різному. При цілісному різновиді системного підходу досліджуються зв'язки не лише між частинами об'єкта, але й між частинами та цілим.

Методологічні основи застосування системного підходу в психології розроблені в працях Б.Г.Ананьєва [1], Б.Ф.Ломова [6], Б.Д.Паригіна [7], М.М.Слюсаревського [10; 11], В.О.Татенка [12; 14] та ін.

Сутність системного підходу базується на низці принципів, що є актуальними у побудові концепції соціальних очікувань особистості:

- цілісність, дозволяє розглядати одночасно систему як єдине ціле і в той же час як підсистему для вищих рівнів. Соціальні очікування особистості ми розглядаємо як процес психічної регуляції поведінки особистості, і підсистему, або підпроцес соціальної регуляції поведінки;
- ієрархічність побудови, тобто наявність множини елементів, зокрема, не менше двох, що розміщені на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня. Будь-яка організація є взаємодією двох підсистем: керування і керованості. Одна підпорядковується іншій. Соціальні очікування особистості є сукупністю апробованих знань, інформації про себе, свою поведінку та поведінку оточуючих, а також вони виступають необхідною умовою конструювання моделі очікуваного майбутнього;
- структуризація дозволяє аналізувати елементи системи і їх взаємозв'язки в межах конкретної організаційної структури. Зазвичай, процес функціонування системи зумовлюється не тільки властивостями її окремих елементів, а й властивостями цілісної структури. Прикладом реалізації принципу структуризації є аналіз таких структурних елементів, як ціннісно-сміслові та життєві орієнтації особистості,

оцінка себе, своїх дій та вчинків, оцінка дій та вчинків оточуючих, ставлення як до оточуючих, так і до себе у межах дослідження складової соціально-психологічних особливостей ставлення особистості до учасників міжособистісної взаємодії. Властивості окремих структурних елементів позначаються на складових соціальних очікувань особистості, а ті, у свою чергу, впливають на рівні сформованості очікувань особистості. Наприклад, така властивість як адекватність оцінки себе, своїх дій та вчинків, позначається на складовій соціально-психологічних особливостей ставлення особистості до учасників міжособистісної взаємодії і позначається на рівні сформованості соціальних очікувань особистості. І у зворотному порядку: така властивість соціальних очікувань як інтернальність позначається на всіх структурних елементах вище зазначеної складової і на оцінці себе, своїх дій та вчинків;

- множинність дозволяє застосовувати необмежену кількість наукових моделей, зокрема: психологічних, соціально-психологічних, психофізіологічних, філософських, футурологічних, кібернетичних для опису окремих структурних елементів і системи в цілому. Логіка наукового дослідження побудована таким чином, що видається доцільною побудова схеми конструювання моделі очікуваного майбутнього та побудова структурно-функціональної моделі соціальних очікувань особистості;
- системність полягає у тому, що об'єкт повинен володіти всіма ознаками системи. Як не парадоксально, але системність є принципом системного підходу, який ми реалізуємо у контексті нашого дослідження. Власне, до системного підходу ми прийшли, розкриваючи принципи, на яких побудовано концепцію соціальних очікувань особистості. Сконструйована модель очікуваного майбутнього володіє ознаками соціальних очікувань особистості: інтернальністю / екстернальністю, відкритістю / закритістю та ін. Відповідно, у таких

змістових параметрах, як рівень сформованості, амбівалентність соціальних очікувань, простежуються ознаки підсистем нижчого рівня досліджуваного феномену.

Застосування системного підходу дозволяє нам розглядати об'єкт дослідження – соціальні очікування особистості, як сукупність взаємопов'язаних складових: психологічних змістових параметрів, чинників, властивостей, які мають вихід (тобто ціль) і вхід – ресурс та умови утворення, володіють зв'язком з оточенням та зворотним зв'язком. Ми розуміємо, що кожен змістовий параметр, зокрема властивість соціальних очікувань особистості, необхідно розглядати як елементи системи, яка є системою і одночасно елементом більш загальної системи. У дослідженні соціальних очікувань особистості реалізуємо низку дій та заходів, пов'язаних з такими аспектами системного підходу:

- системно-елементний або системно-комплексний – виокремлюємо всі структурні елементи досліджуваного явища. Структурні елементи розщеплюємо на дрібніші структурні елементи, досліджуємо їх ознаки та властивості;
- системно-структурний – знаходимо внутрішні зв'язки і взаємозв'язки між структурними складовими, елементами, що дозволяє отримати уявлення про будову, роботу, функціонування соціальних очікувань особистості;
- системно-функціональний – досліджуємо функції, як системного утворення соціальних очікувань особистості;
- системно-цільового – науково обґрунтовуємо ціль і підцілі системи, їх взаємозв'язки між собою;
- системно-ресурсний – скрупульозно визначаємо ресурси, маємо на увазі умови формування соціальних очікувань особистості, умови конструювання моделі очікуваного майбутнього, вивчаємо зовнішні та внутрішні чинники, що на них впливають;
- системно-інтеграційний – визначаємо сукупність інтеграційних

властивостей системи, що забезпечують її цілісність, своєрідність та неповторність. Очікування розглядаються як здатність відобразити унікальну особистісну дійсність, що втілює в собі духовну та психоемоційну неповторність;

- системно-комунікаційний – виявляємо зовнішні зв'язки даної системи з іншими, зв'язок соціальних очікувань особистості з структурними складовими соціальної регуляції поведінки;
- системно-часовий – враховуємо умови виникнення, зародження соціальних очікувань особистості, пройдені стадії формування, аналізуємо зв'язок рівнів сформованості соціальних очікувань з часовою складовою.

Системний підхід дозволив нам визначити прогалини в знаннях про соціальні очікування особистості, виявити їх неповноту, окреслити завдання наукових досліджень, в окремих випадках, шляхом інтерполяції та екстраполяції, передбачити властивості відсутніх частин опису.

Психологія соціальних очікувань особистості є системним дослідженням. Загальне завдання системного дослідження – аналіз та синтез системи. У процесі аналізу із середовища виділяється система, визначаються її структура, функції, інтегральні характеристики, властивості, системоутворюючі чинники, взаємозв'язки із середовищем. У процесі синтезу будується модель реальної системи. Системні описи можуть відображати статику і динаміку систем, процеси, стани, розвиток. Такі описи – це множина знакових, символічних і образних складових, згрупованих і упорядкованих відповідно до структури об'єктів. Ця упорядкованість знаходить своє відображення у термінах стадійності, періодичності, фазності тощо [6].

Комплексний підхід дослідження соціальних очікувань особистості має на меті враховувати аспекти прогнозу, прояви антиципації, адже неможливо у чистому вигляді виокремити досліджуваний феномен. Дослідження соціальних очікувань особистості як процесу, властивості і стану дозволяє

об'єднати різні відображення впливу на особистість, як внутрішніх, так і зовнішніх стимулів.

Принцип відображення внутрішнього і зовнішнього світу суб'єкта дослідження доповнюється принципом взаємозалежності внутрішніх та зовнішніх чинників дослідження. Необхідно розглядати процес формування соціальних очікувань особистості в обов'язковому зв'язку з її соціальним контекстом життєдіяльності. Очевидно, що вагомий вплив на формування соціальних очікувань особистості має: суспільство через прийняту у ньому систему цінностей, громадську думку, соціальні норми, атитюди тощо; референтна група через систему еталонів, зразки поведінки, ціннісні орієнтації, настановлення і переконання. Соціальні інститути стимулюють соціально схвалені форми поведінки, що відображаються на змістових параметрах соціальних очікувань особистості. Принцип взаємозалежності внутрішніх та зовнішніх чинників дослідження акумулює в собі принцип соціального детермінізму досліджуваного предмету.

Згідно з принципом соціального детермінізму вихідною одиницею аналізу є взаємодія суб'єкта з соціальним оточенням. Важливого значення набувають дві закономірності: «зовнішнє заломлюється через внутрішнє» [8, с. 635] та «внутрішнє діє через зовнішнє і цим самим себе змінює» [5, с. 221]. Принцип соціального детермінізму досліджуваного предмету (К.О.Абульханова-Славська, М.Й.Боришевський, С.Д.Максименко, С.Л.Рубінштейн) свідчить, що зовнішні умови нежорстко та однозначно впливають на нього. Будь-який вплив одного явища на інше, за С.Л.Рубінштейном, заломлюється через внутрішні властивості того явища, на яке цей вплив спрямований. Результат цього впливу залежить від природи, від внутрішніх властивостей предмета або явища [9]. Вдивляючись в життя людини, ми бачимо, як психічні явища влітаються в канву її соціальних очікувань, в буття, зумовлюють її поведінку. Спостерігаємо, як людина своєю активністю може змінювати задані умови.

Принцип функціональності забезпечується системою функцій, що виконують соціальні очікування особистості у контексті цілеспрямованої поведінки. Систему функцій складають: регулятивна, посередницька, коригувальна, орієнтаційна, прогностична, оцінювальна, стабілізаційна, трансформувальна та контрольна. Система функцій, з одного боку, сприяє розвитку та становленню особистості, а з іншого – стримує та зупиняє її розвиток.

Принцип суб'єктності в обґрунтуванні концепції соціальних очікувань особистості є одним із ключових, оскільки конструювання моделі очікуваного майбутнього передбачає сукупність тих інтегрованих надзусиль, які характеризують особистість як суб'єкта самотворення. У сучасній вітчизняній психологічній науці суб'єктний підхід – один із провідних у методологічному плані. Він не є однорідним утворенням і постає в різних варіаціях:

- суб'єктно-дієвий (К.О.Абульханова-Славська, Б.Г.Ананьєв, Г.О.Балл, А.В.Брушлинський, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко, В.А.Роменець, С.Л.Рубінштейн, В.О.Татенко та ін.);
- суб'єктно-об'єктний (Л.В.Алексєєва, Л.Ф.Бурлачук, Є.Ю.Коржова та ін.);
- системно-суб'єктний (З.С.Карпенко, С.Б.Кузікова, О.О.Сергієнко);
- суб'єктно-буттєвий (М.Й. Боришевський, В.В.Знаков, З.І.Рябикіна, М.В.Савчин, Т.М.Титаренко та ін.).

Фундаментальні дослідження суб'єктно-вчинкової парадигми, суб'єктного підходу, принципу суб'єктності належать відомому українському психологу В.О.Татенку [13]. Суб'єктний підхід передбачає роль людини в статусі автора, творця не тільки власного і суспільного життя, а особистості, яка конструє своє майбутнє. На думку вченого, будь-яке суспільне явище може і повинно розглядатися у суб'єктному вимірі як таке, що є внутрішньо поєднаним із життям окремих людей як носіїв соціальних якостей і як реальних соціальних діячів [12, с. 25].

С.Б.Кузікова зазначає, що суб'єктність не є вродженою характеристикою людини і не властива лише видатним особистостям. Суб'єктні якості можуть розвинути в кожній людині. Останнє положення стало відправною точкою при розгляді можливості формування суб'єкта саморозвитку [4].

У обґрунтуванні нашої концепції оригінальний підхід до проблеми суб'єктної психічної активності, який окреслив В.О.Татенко. У його роботі на основі суб'єктно-генетичного підходу індивід аналізується як суб'єкт психічного розвитку і саморозвитку. Особистість розглядається як творець власної психіки і як творець проявів психічної активності, відповідальний за результати своїх творінь [13].

Ми керуємося тим, що суб'єктність – це особлива якість буття, що передбачає здатність до самостійної життєтворчості, здатність здійснювати зміни у світі і визначати своє майбутнє, що особливо важливо у контексті обґрунтування конструювання моделі очікуваного майбутнього. Вищим рівнем розвитку суб'єктності є здатність особистості організувати і регулювати свій життєвий шлях як ціле, конструювати своє майбутнє, підпорядковувати його своїм цілям та цінностям.

Нелогічно було б вести мову про конструювання моделі очікуваного майбутнього і оминати принцип суб'єктності.

Вважаємо за необхідне вище розглянуті принципи доповнити вихідними методологічними тезами наших попередніх наукових пошуків дослідження соціальних очікувань особистості:

- соціальні очікування особистості є соціально-психологічним утворенням, породженим структурно-змістовою цілісністю «Я»;
- структурно-змістова цілісність «Я» не може існувати поза соціальним середовищем, поза соціально-психологічною реальністю, поза таким соціальним утворенням, як «не-Я»;
- структурно-змістова цілісність «Я» перебуває у діалектичному зв'язку з «не-Я». Цей зв'язок забезпечує функціонування соціальних очікувань

особистості;

- соціальні очікування особистості – це сукупність апробованих знань, інформація про себе, про власну поведінку, а також уявлення про те, як її сприймають інші, оцінюють, розуміють, а вона відповідно сприймає, оцінює і розуміє їх;
- соціальні очікування супроводжуються неймовірно великим емоційно-ціннісним навантаженням, яке залежить як від внутрішніх регуляторів, що супроводжуються «тиском «Я», так і зовнішніх регуляторів, що супроводжуються «тиском соціуму»;
- соціальні очікування є продуктом соціально-психологічної реальності, вони репрезентують реальність і в той же час виступають передумовою зміни соціально-психологічної реальності, оскільки утворюють систему співставлень, стереотипів поведінки, стандартів порівняння;
- учасник взаємодії орієнтується не тільки і не стільки на дії інших учасників взаємодії, як на їх очікування певної поведінки з його боку;
- соціальні очікування особистості є процесом психічної регуляції поведінки, що забезпечується психологічною готовністю особистості до передбачуваного перебігу подій;
- соціальні очікування особистості передбачають регуляційний зміст поведінки та діяльності особистості, узгодження очікувань, надій, сподівань інших учасників взаємодії з власними думками, бажаннями, діями, врахування їх ймовірних реакцій та навпаки.

Зважаючи на спрямованість нашого дослідження, цікавим видається погляд С.П.Тищенко на особистісні сподівання як форму прояву самосвідомості. Дослідниця зазначає, що соціальні очікування виконують роль «посередників» між «Я» та соціальним середовищем, трансформуючи під зовнішнім впливом таку важливу форму прояву самосвідомості, як самооцінку особистості та її рівень домагань. Самооцінка особистості та її рівень домагань чинять зворотній вплив на міру адекватності очікувань [15]. Дослідниця акцентує увагу на сфері «Я» та соціальному оточенні.

У М.Й.Боришевського знаходимо таке тлумачення, що сфера «Я» особистості характеризується внутрішнім усвідомленням самої себе і передбачає адаптацію особистості до реальності. «Я» формується в діяльності та спілкуванні. Змінюючи в предметній діяльності зовнішній світ і взаємодіючи з іншими людьми, особистість виокремлює своє «Я» від «не-Я», що може супроводжуватися переживанням своєї неідентичності з іншими об'єктами. Зокрема, М.Й.Боришевський під сферою «не-Я» розуміє соціальне оточення, зазначаючи, що соціальні очікування – це соціальний механізм з функцією посередника між самосвідомістю особистості та її соціальним оточенням, тобто функцією зв'язку між «Я» та «не-Я» особистості [3, с. 36]. Нам імпонує думка відомого вченого, яку ми взяли на озброєння і спираємося у наших наукових пошуках, застосовуючи терміни «сфера «Я» і «сфера «не-Я» особистості.

Соціальні очікування особистості поєднують в собі діалектичну єдність «Я» та «не-Я». Антитеза «не-Я» передбачає підхід до вивчення соціальних очікувань досліджуваного як суб'єкта предметно-практичної діяльності. Таке поєднання уможливорює реалізацію принципу цілісності в дослідженні соціальних очікувань особистості.

Спробуємо подивитися на соціальні очікування як системне і цілісне утворення, як змістову складову самосвідомості особистості, механізм саморегуляції поведінки, складову ціннісно-сміслової сфери та комунікативно-рольової взаємодії тощо.

З огляду на спрямованість нашого дослідження, значний інтерес становить концептуальний підхід М.Й.Боришевського, в якому соціально-психологічні очікування (або очікувана оцінка) розглядаються як механізми саморегуляції поведінки. Соціально-психологічні очікування – це один із тих механізмів, який дозволяє свідому активність індивіда спрямовувати на розкриття його внутрішніх резервів і приводити їх у відповідність з умовами навколишнього середовища з метою успішного досягнення значущого

результату. Саморегуляція поведінки особистості простежується в кожному елементі очікувань особистості [2, с. 27-28].

Нами досліджено і обґрунтовано, що самооцінка і соціальні очікування особистості є двостороннім взаємоузгодженим механізмом взаємовпливів, який кардинально впливає на соціальну регуляцію поведінки особистості. Двосторонність взаємоузгодженого механізму впливу полягає у тому, що під час психокорекції самооцінки, особистість проходить складніший етап змістових перетворень завдяки змінам у когнітивній складовій «Я» концепції, які викликають зміни в емоційно-ціннісній складовій, що відбуваються завдяки рефлексії. Кількісні та якісні зміни в емоційно-ціннісній складовій, а саме зміни в оцінці, ставленні особистості, спонукають зміни у її висловлюваннях, поведінці, тобто в поведінковій складовій «Я» концепції. Через рефлексію, аналіз та самоаналіз своїх якостей, дій, вчинків, власної діяльності відбувається становлення самооцінки як здатності суб'єкта аналізувати свій внутрішній світ і на цій основі, через функції, забезпечувати роботу соціальних очікувань як базового психологічного механізму саморегуляції поведінки особистості.

Соціальні очікування поряд з ціннісними орієнтаціями, нормами і ролями, які виконує особистість, є складовою ціннісно-сисловою сфери особистості та необхідним її елементом. Необхідно врахувати те, що соціальні очікування завдяки процесу інтеріоризації / екстеріоризації забезпечують перетворення зовнішніх соціальних впливів у внутрішні регулятори поведінки, а внутрішніх психічних утворень – у зовнішні прояви поведінки.

Соціальні очікування є складовою комунікативно-рольовою взаємодії особистості. Вони не тільки репрезентують соціальну реальність, а й є передумовою її змін, оскільки утворюють певну систему співвідношень, стандартів поведінки, порівняння певних суспільних настроїв, які не залежать безпосередньо від економічного стану, дій лідера тощо, а опосередковуються відповідними вимогами соціуму, спільноти і здійснюють

визначальний вплив на ефективність міжособистісної взаємодії, стратегію поведінки особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розкрито систему принципів та вихідні методологічні тези, які складають сутність концептуальних положень досліджуваного феномену. Це вносить ясність та чіткість в побудову структурно-функціональної моделі соціальних очікувань особистості. Найближчі перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в побудові й обґрунтуванні структурно-функціональної моделі соціальних очікувань особистості, що дозволить нам якісно вивчити і розкрити сутність об'єкту дослідження, та підійти до створення авторського опитувальника «Рівень сформованості соціальних очікувань особистості».

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2-х т. / Борис Герасимович Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – Т.2. – 288 с.
2. Боришевский М. И. Развитие саморегуляции поведения школьников : дис. в форме научного доклада на соискание уч. степени доктора психол. наук: 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / Мирослав Иосифович Боришевский ; НИИ общей и педагогической психологии. – М., 1990. – 77 с.
3. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості : монографія / Мирослав Йосипович Боришевський. – Суми : «Еллада», 2012. – 608 с.
4. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія / Світлана Борисівна Кузікова. – Суми : МакДен, 2011. – 412 с.
5. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / Алексей Николаевич Леонтьев. – 4-е изд. – М. : МГУ, 1981. – 584 с.
6. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
7. Парыгин Б. Д. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории / Борис Дмитриевич Парыгин. – СПб. : ИГУП, 1999. – 592 с.

8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / сост. А.В. Брушлинский, К.А. Абульханова-Славская. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.
9. Рубинштейн С. Л. Принципы и пути развития психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М. : АН СССР, 1959. – 354 с.
10. Слюсаревський М. М. Методологічна ситуація у психологічній науці і перспективи соціальної психології / М.М. Слюсаревський // Наукові студії із соціальної та політичної психології : Зб. статей / АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології ; [Редкол.: С.Д. Максименко, М. М. Слюсаревський та ін.]. – К. : Міленіум, 2005. – В. 10 (13). – С. 3-14.
11. Слюсаревський М. М. Соціальна психологія як наука в українському і світовому вимірах / М. М. Слюсаревський // Педагогічна і психологічна наука в Україні. – Т. 3. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 61–71.
12. Татенко В. О. Про теоретико-методологічні засади психологічного дослідження суспільних явищ / В.О. Татенко // Наукові студії із соціальної та політ. психол. : зб. статей. – 2000. – Вип. 2 (5). – С. 19-26.
13. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении : монография / Виталий Александрович Татенко. – К. : Просвіта, 1996. – 404 с.
14. Татенко В.О. Сучасна психологія і теоретично-методологічні проблеми : навч. посіб. / Віталій Олександрович Татенко. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.
15. Тищенко С.П. Особистісні сподівання як форма прояву самосвідомості / С.П. Тищенко // Психологія : респ. наук.-метод. зб. – К. : Рад. школа, 1976. – В. 15. – С. 108-115.

Reference

1. Anan'ev B. G. Izbrannye psihologicheskie trudy : v 2-h t. / Boris Gerasimovich Anan'ev. – М. : Pedagogika, 1980. – Т.2. – 288 s.
2. Borishevskij M. I. Razvitie samoreguljaciej povedenija shkol'nikov : dis. v forme nauchnogo doklada na soiskanie uch. stepeni doktora psihol. nauk: 19.00.07 «Pedagogicheskaja i vozrastnaja psihologija» / Miroslav Iosifovich Borishevskij ; NII obshhej i pedagogicheskoj psihologii. – М., 1990. – 77 s.

3. Borishevs'kij M. J. Osobistist' u vimirah samosvidomosti : monografija / Miroslav Josipovich Borishevs'kij. – Sumi : «Ellada», 2012. – 608 s.
4. Kuzikova S. B. Psihologichni osnovi stanovlennja sub'ekta samorozvitku v junac'komu vici : monografija / Svitlana Borisivna Kuzikova. – Sumi : MakDen, 2011. – 412 s.
5. Leont'ev A. N. Problemy razvitija psihiki / Aleksej Nikolaevich Leont'ev. – 4-e izd. – M. : MGU, 1981. – 584 s.
6. Lomov B. F. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii / B. F. Lomov. – M. : Nauka, 1984. – 444 s.
7. Parygin B. D. Social'naja psihologija. Problemy metodologi, istorii i teorii / Boris Dmitrievich Parygin. – SPb. : IGUP, 1999. – 592 s.
8. Rubinshtejn S. L. Osnovy obshej psihologii / sost. A. V. Brushlinskij, K. A. Abul'hanova-Slavskaja. – SPb. : Piter, 2000. – 712 s.
9. Rubinshtejn S. L. Principy i puti razvitija psihologii / Sergej Leonidovich Rubinshtejn. – M. : AN SSSR, 1959. – 354 s.
- 10.563 Sljusarevs'kij M. M. Metodologichna situacija u psihologichnij nauci i perspektivi social'noï psihologii / M. M. Sljusarevs'kij // Naukovi studii iz social'noï ta politichnoï psihologii : Zb. statej / APN Ukraïni, In-t social'noï ta politichnoï psihologii ; [Redkol.: S. D. Maksimenko, M. M. Sljusarevs'kij ta in.]. – K. : Milenium, 2005. – V. 10 (13). – S. 3-14.
11. Sljusarevs'kij M. M. Social'na psihologija jak nauka v ukraïns'komu i svitovomu vimirah / M. M. Sljusarevs'kij // Pedagogichna i psihologichna nauka v Ukraïni. – T. 3. – K. : Pedagogichna dumka, 2007. – S. 61–71.
12. Tatenko V. O. Pro teoretiko-metodologichni zasadi psihologichnogo doslidzhennja suspil'nih javishh / V. O. Tatenko // Naukovi studii iz social'noï ta polit. psihol. : zb. statej. – 2000. – Vip. 2 (5). – S. 19-26.
13. Tatenko V. A. Psihologija v subektnom izmerenii : monografija / Vitalij Aleksandrovich Tatenko. – K. : «Prosvita», 1996. – 404 s.

14. Tatenko V.O. Suchasna psihologija i teoretichno-metodologichni problemi : navch. posib. / Vitalij Oleksandrovich Tatenko. – K. : Vid-vo Nac. aviac. Un-tu «NAU-druk», 2009. – 288 s.
15. Tishhenko S.P. Osobistisni spodivannja jak forma projavu samosvidomosti / S. P. Tishhenko // Psihologija : resp. nauk.-metod. zb. – K. : Rad. shkola, 1976. – V. 15. – S. 108-115.

Popovych I. Conceptual propositions of research of social expectations of personality. The article deals with the conceptual propositions of research of social expectations of personality that are grounded and disclosed.

It is defined the system of principles, in which each principle that is used in the following research, was specified and verified through another one. It is disclosed the essence of such principles as principles of systemacy and integrity of an investigated object, comprehensive approach of an object of study, reflection of inner and external world of research subjects, interdependence of inner and external factors, functionality and social determinism of investigated object and subjectness. It is realized a number of steps, connected with different aspects of systematic approach, that allowed to define gaps in our knowledge about social expectations of personality, educe their incompleteness, outline the tasks for research studies, and in some cases, by means of interpolation and extrapolation of absent parts of description. It is noticed that the principle of subjectness is one of the essential in the explanation of the concept of social expectations of personality. As far as constructing of a model of expected future anticipates the totality of integrated overefforts, which characterize personality as a subject of self-creation.

It is concluded that the system of principles and outgoing methodologic theses compile the essence of conceptual propositions of an studied phenomenon clarify the matter on constructing of a structural-functional model of social expectations of personality.

Key words: social expectations of personality, system of principles, systematic approach, principle of subjectness, model of expected future, «self», «not-self».

РЕФЕРАТ

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ
ОЧІКУВАНЬ ОСОБИСТОСТІ**

Попович І.С., доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету, м. Херсон, Україна.

Кількість джерел: 15.

У статті розкрито та обґрунтовано концептуальні положення дослідження соціальних очікувань особистості. Автором визначено систему принципів, у якій кожен з них зумовлювався чи верифікувався через інший. Розкрито сутність таких принципів: системності і цілісності досліджуваного предмету, комплексного підходу до предмету дослідження, відображення внутрішнього і зовнішнього світу суб'єкта дослідження, взаємозалежності внутрішніх та зовнішніх чинників, функціональності та соціального детермінізму досліджуваного предмету та суб'єктності. Реалізовано низку заходів, пов'язаних з різноманітними аспектами системного підходу, що дозволило визначити прогалини в знаннях про соціальні очікування особистості, окреслити завдання наукових досліджень, в окремих випадках, шляхом інтерполяції та екстраполяції, передбачити властивості відсутніх частин опису.

Зазначено, що принцип суб'єктності в обґрунтуванні концепції соціальних очікувань особистості є одним із ключових, оскільки конструювання моделі очікуваного майбутнього передбачає сукупність тих інтегрованих надзусиль, які характеризують особистість як суб'єкта самотворення. Розглянуті принципи доповнено вихідними методологічними тезами попередніх наукових пошуків дослідження соціальних очікувань особистості.

Зроблено висновок, що розкриті концептуальні положення досліджуваного феномену вносять ясність та чіткість в побудову структурно-функціональної моделі соціальних очікувань особистості.